

ภาษาสันสกฤต : กำเนิด และวิวัฒนาการ

ประเทือง ทินรัตน์

ในบรรดาภาษาต่างๆ ในเอเชียด้วยกัน คนไทยรู้จักภาษาบาลีสันสกฤต และภาษาเขมร มากที่สุด เพราะภาษาเหล่านี้มีอิทธิพลต่อภาษาไทยในด้านต่างๆ เป็นอย่างมาก ในโอกาสนี้จะขอเสนอความรู้บางประการเกี่ยวกับภาษาสันสกฤตโดยมุ่งประเด็นเรื่องกำเนิดและวิวัฒนาการของภาษานี้

ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาของชนเผ่าอารยันอินเดีย (Indo-Aryan) ซึ่งเป็นชนเผ่าที่มีประวัติสืบมาเป็นเวลาที่ยาวนาน โดยทั่วไปแล้วนักการศรัทธามีความเห็นว่าชนเผ่านี้มีหลักแหล่งดั้งเดิมของตนอยู่ในบริเวณเอเชียกลางหรือบริเวณรัสเซียดอนใต้² (Majumdar, 1982 : 31) และได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในอินเดียตอนเหนือ และในที่สุดได้ครอบครองอินเดียทั้งหมด

อารยัน

คำว่า อารยัน มาจากรากศัพท์ หรือธาตุ (root) ในภาษาสันสกฤตว่า ṛ (ฤ) แปลว่า ไป มีการนำเอารากศัพท์นั้นมาสร้างเป็นศัพท์ได้รูปเป็น arya (อรย) ทำหน้าที่เป็นนาม มีความหมายว่า นาย หรือ เจ้านาย และทำหน้าที่เป็นคุณศัพท์มีความหมายว่า ใจดี, น่าชอบใจ, เป็นที่รัก, รักดี, เป็นเลิศ

จากศัพท์ว่า arya มีการสร้างรูปเพิ่มขึ้นอีกเป็น ārya (อารย) ถ้าทำหน้าที่เป็นนามจะมีความหมายว่าผู้อาศัยอยู่ในดินแดนอารยวรรต (ดินแดนแห่งชาวอารยันซึ่งหมายถึงตอนเหนือของอินเดียในปัจจุบัน), เผ่าชนที่อพยพจากเอเชียกลางมาสู่ดินแดนอารยวรรต, ชนในวรรณะ 3 วรรณะแรกของสังคมฮินดู ถ้าเป็นคุณศัพท์จะมีความหมายว่า ประเสริฐ, มีเกียรติ, สูงส่ง, ไม่ใช่พวกอนารยะ (ซึ่งหมายถึงชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในชมพูทวีปก่อนที่ชาวอารยันจะอพยพเข้ามา)

ชนเผ่าอารยันอินเดีย (Indo - Aryan)

นักการศรัทธาส่วนมากเชื่อว่าชนเผ่าอารยันได้อพยพออกจากแหล่งเดิมของตนโดยแบ่งออกเป็น 2 สาย สายที่ 1 อพยพไปทางทิศตะวันตก มุ่งหน้าไปทางยุโรป และได้กลายเป็นบรรพบุรุษของชนเผ่าต่างๆ ในทวีปนั้น ส่วนสายที่ 2 อพยพมาทางทิศตะวันออก มาถึงประเทศเปอร์เซีย

(ปัจจุบันคือ ประเทศอิหร่าน เชื่อกันว่าคำว่าอิหร่านแผลงมาจากคำว่าอารยัน)

เมื่อมาถึงเปอร์เซียแล้วชนเผ่าอารยันสายนี้ก็แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคงปักหลักอยู่ที่เดิม และได้เป็นบรรพบุรุษของชาวอิหร่าน ส่วนกลุ่มที่ 2 ได้อพยพผ่านซอกเขาฮินดูกูช (Hindukush) เข้ามา ถึงภาคตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป ดินแดนดังกล่าวนี้เป็นลุ่มแม่น้ำ มีแม่น้ำสายใหญ่ชื่อ แม่น้ำสินธุ และมีแม่น้ำสายที่สำคัญสายอื่นๆ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นแขนงของแม่น้ำสินธุ ซึ่งเมื่อรวม แม่น้ำสินธุเข้าด้วยกันก็จะมีแม่น้ำที่สำคัญทั้งหมดจำนวน 7 สาย ดินแดนดังกล่าวนี้จึงมีชื่อว่าเรียกว่า “สัปตสินธุ” หมายถึงดินแดนแห่งแม่น้ำ 7 สาย

แม่น้ำเหล่านี้ในสมัยนั้นมีชื่อเรียกตามที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทว่า สินธุ (sindhu), สรัสวตี (sarasvatī), ศุคฺตฺรี (śutudrī), วิปาส (vipās), ปารุष्ณิ (paruṣṇī), อสิคฺนี (asiknī) และ วิตัสตา (vitastā) แต่ปัจจุบันนี้แม่น้ำเหล่านี้มีชื่อเพี้ยนไปจากเดิมหรือเปลี่ยนแปลงไปบ้าง คือ อินดฺส (indus), สรัสวตี (sarsuti), สัตเลจ (satlej), เบียส (beas), รวี (ravi), เฉนาบ (chenab), และเจลัม (jhelum)

ชาวอารยันที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในดินแดนสัปตสินธุ ได้ชื่อว่าชาวอารยันอินเดีย (Indo-Aryan) กล่าวกันว่าชาวอารยันที่อพยพมาสู่เปอร์เซียและอินเดียนั้นเป็นรุ่นสุดท้ายที่ได้ อพยพออกจากดินแดนดั้งเดิมของตน ชนกลุ่มนี้จึงยังคงสามารถรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน เอาไว้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือวัฒนธรรมด้านภาษา ดังจะเห็นได้จากหลักฐานทางภาษาของชาว อารยันทั้ง 2 กลุ่ม ซึ่งยังคงมีเหลืออยู่ หลักฐานทางภาษาของชาวอิหร่านคือคัมภีร์ เอเวสตะ (Avesta) ซึ่งกล่าวถึงเทพที่เคารพนับถือของชาวอิหร่านในยุคโบราณ ส่วนชาวอารยันอินเดียก็มีหลักฐานทาง ภาษา ซึ่งถือว่าเก่าแก่ที่สุด คือคัมภีร์ฤคเวท (Rgveda) ซึ่งกล่าวถึงเทพของชาวอารยันอินเดีย เชื่อกันว่าเทพเหล่านี้แท้ที่จริงก็คือบรรดาวิบุรุษผู้เป็นบรรพบุรุษของชาวอารยันนั่นเอง

เมื่อชาวอารยันอินเดียเข้าครอบครองดินแดนสัปตสินธุแล้วก็ได้สร้างสมอารยธรรมเป็น ของตนเอง พร้อมกันนั้นก็ได้อัปเดตและขับไล่ชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นมาแต่เดิม

หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้ขุดค้นพบทำให้เชื่อได้ว่าชนเผ่าดั้งเดิมนั้นเคยมีอารยธรรม ที่สูงกว่าชาวอารยันอินเดีย ร่องรอยอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุที่ขุดค้นพบที่เมืองหะรัปปา (Harappa) และเมืองโมเฮนโจ-ดาโร (Mohenjo-daro) เป็นสิ่งที่ชี้ชัดว่าอารยธรรมนี้เคยรุ่งเรืองอยู่ก่อนที่ชาว อารยันอินเดียจะอพยพเข้ามา มีผู้กำหนดว่าอารยธรรมโบราณแห่งนี้เคยรุ่งเรืองอยู่ในช่วงระหว่าง 3250 ปี ถึง 2750 ปีก่อนคริสต์ศักราช (Jha, 1983 : 8)

สมญานามของพระอินทร์ที่ว่า ปรันทร (ผู้ทำลายป้อม) ซึ่งปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทอยู่เสมอ และเหตุการณ์ที่กล่าวถึงในคัมภีร์ฤคเวทที่ว่าพระอินทร์ได้บดขยี้ป้อมของศัตรูถึง 90 แห่ง อีกทั้ง การกล่าวถึงเมืองหลายเมืองที่ปรักหักพังไปนั้นเป็นข้อบ่งชี้ว่าอารยธรรมเก่าแก่ลุ่มแม่น้ำสินธุได้ ถูกชนเผ่าอารยันทำลายไป ชนเผ่าดั้งเดิมก็ได้ถูกชาวอารยันขับไล่ออกไปจากดินแดนนั้นบ้าง ถูกชาวอารยันจับเป็นทาสบ้าง

ชาวอารยันได้ขยายอำนาจออกไปพร้อมกับการเผยแพร่วัฒนธรรมจนได้ครอบครองดินแดน ตอนเหนือของอินเดียตั้งแต่เทือกเขาหิมาลัยถึงลุ่มแม่น้ำคงคาและแม่น้ำยมนา ดินแดนดังกล่าวนี้เรียก ในสมัยนั้นว่า “อารยวรรต” (aryavarta) และต่อมาชาวอารยันก็ได้ครอบครองชมพูทวีปทั้งหมด

ภาษาของชาวอารยันอินเดีย

ภาษาของชาวอารยันอินเดียเป็นภาษาที่มีกัตติปัจจัย กล่าวคือ เป็นภาษาที่มีการสร้างคำด้วยการนำรากศัพท์มาเติมปัจจัยไว้ข้างหลัง และเติมวิกัตติไว้ท้ายศัพท์ และบางครั้งมีการเติมอุปสรรคไว้หน้าศัพท์บ้างจึงจะได้คำนำไปสื่อสารได้ และเมื่อนำคำมาเรียงกันไว้เพื่อสื่อสารอาจจะมีการกลืนเสียงซึ่งเรียกว่า สन्ธิ ขึ้น วิกัตติและปัจจัยจะเป็นเครื่องกำหนดรูปและความหมายของคำในภาษานี้เมื่อประกอบวิกัตติปัจจัยแล้ว แม้จะนำไปวางไว้ในส่วนใดของประโยคก็ตาม หน้าที่และความหมายของคำก็ยังคงเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างเช่นการนำเอาคำ 3 คำ คือ

	sas	-	เขา	(ประธาน)
	vadati	-	กล่าว	(กริยา)
	vacanam	-	ถ้อยคำ (กรรม)	มาเรียงกันในตำแหน่งต่างๆ ของประโยคเป็น
	sa		vacanam	vadati
หรือ	sa		vadati	vacanam
หรือ	vacanam		sa	vadati
หรือ	vacanam		vadati	sah
หรือ	vadati		sa	vacanam
หรือ	vadati		vacanam	sah

ประโยคเหล่านี้ก็ยังคงมีความหมายคงเดิมคือ “เขากล่าวถ้อยคำ” แต่การที่รูปคำเปลี่ยนแปลงไปบ้างคือ คำว่า sas เป็น sa หรือ sah และคำว่า vacanam เปลี่ยนเป็น vacanam นั้นก็เพราะเป็นไปตามกฎของสนธินั่นเอง

ภาษาของชาวอารยันอินเดียมีอยู่หลายภาษา แต่สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

- 1. ภาษาปรากฤต
- 2. ภาษาสันสกฤต

ภาษาปรากฤต

ภาษาปรากฤตส่วนมากเป็นภาษาเก่าและเป็นภาษาถิ่นต่างๆ ของชาวอารยัน

คำว่าปรากฤต มาจากศัพท์เดิมว่า prakṛti (ปรกฤติ) มีความหมายว่าของแท้หรือดั้งเดิม และมีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า วิกฤต และคำว่า สันสกฤต เมื่อเปรียบเทียบกับคำว่าวิกฤตซึ่งแปลว่าเปลี่ยนแปลง, แปลก, ไม่สมบูรณ์ หรือน่าเกลียด เป็นต้น คำว่าปรากฤตก็จะมีความหมายที่ดีกว่า แต่ถ้านำมาเปรียบกับคำว่า สันสกฤตซึ่งแปลว่า จัดเกลาแล้ว ตกแต่งดีแล้ว หรือทำให้ประณีตแล้ว คำว่า ปรากฤต ก็อาจจะมีความหมายด้อยกว่า คือ มีความหมายว่าไม่ได้จัดเกลา หรือไม่ได้รับการตกแต่งให้ประณีต

ภาษาปรากฤต มีอยู่หลายภาษา มักมีชื่อเรียกตามชื่อแคว้นที่ประชาชนใช้สื่อสาร เช่น ในแคว้นมคธ ภาษาปรากฤตชื่อภาษามาคธี ในแคว้นมหาราษฎร์ ภาษาปรากฤตชื่อภาษามาราษฎร์ หรือในแคว้นสุรเสนะ ภาษาปรากฤตชื่อ ภาษาเศารเสนี เป็นต้น อย่างไรก็ตามบางภาษาก็ไม่มีชื่อตามแคว้น เช่น ภาษาบาลี ซึ่งใช้บันทึกคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา หรือภาษาไปศาจี เป็นต้น

ภาษาปรากฏแต่แต่ละภาษาก็มีความแตกต่างกัน

ภาษาสันสกฤต

คำว่าสันสกฤต มาจากศัพท์ว่า saṃskṛta หรือ saṃskṛta ที่มาของศัพท์นี้คือ อุปสรรค sam (ส) รากศัพท์ หรือ ธาตุ kr (กฤ-ทำ) และปัจจัย ta (ต) และเติมพยัญชนะ s (ศ) เข้ามาแทรกระหว่าง sam กับ kr เพื่อความสะดวกในการออกเสียง เมื่อประกอบกันเข้าก็ได้รูปเป็น saṃskṛta และมีการออกเสียงเป็น saṃskṛta (สันสกฤต) บ้าง ดังนั้นศัพท์นี้จึงปรากฏเป็น 2 รูป คือ saṃskṛta บ้าง saṃskṛta บ้าง เมื่อเรารับมาเขียนในภาษาไทยก็ยังเขียนเป็น สันสกฤตบ้าง สันสกฤตบ้าง แต่ในภาษาอังกฤษจะมีเขียนเป็น saṃskṛt โดยรูปทางไวยากรณ์แล้ว ศัพท์ว่า saṃskṛta เป็นคำขยาย และเป็นคำกริยา ที่กล่าวถึงกรรมด้วยมีชื่อเรียกทางไวยากรณ์ว่า Past Passive Participle

ศัพท์ว่า saṃskṛta มีความหมายหลายอย่างเช่น put together, constructed, well or completely formed, perfect, made ready, prepared, completed, finished, dressed, cooked, consecrated, sanctified, hallowed, initiated, refined, adorned, ornamented, polished, highly elaborated เป็นต้น

เมื่อนำศัพท์นี้มาขยายคำว่า vacanam (ถ้อยคำ) ก็จะได้เป็น saṃskṛtaṃ vacanam (สันสกฤต ถ้อยคำ) และมีความหมายว่า ถ้อยคำที่ขัดเกลแล้ว หรือถ้อยคำที่ทำให้ประณีตอย่างสูง และต่อมาคำว่า vacanam ก็มีความหมายขยายกว้างขึ้นคือหมายถึงภาษาในที่สุด

ตามประวัติทางภาษาศาสตร์ ภาษาสันสกฤตจัดอยู่ในตระกูลภาษาอินโด-ยุโรป (Indo-European) การจัดเช่นนี้อาศัยทฤษฎีที่ว่า มีคำจำนวนมหาศาลที่ภาษาสันสกฤต และภาษาต่างๆ ในทวีปยุโรปใช้ร่วมกัน จึงเชื่อได้ว่าภาษาเหล่านี้มาจากตระกูลภาษาเดียวกันดังตัวอย่างเช่นคำว่า บิดา มารดา ในภาษาสันสกฤตมาจากศัพท์ว่า pitṛ และ matr ในภาษาละตินมีคำว่า pater และ mater ในภาษากรีกมีคำว่า patrēr และ mētēr ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า father และ mother ส่วนภาษาเยอรมันใช้คำว่า vater และ mutter (Majumdar, 1982 : 31) เป็นต้น

การจัดตระกูลภาษาสันสกฤตเช่นนี้สอดคล้องกับทฤษฎีที่ว่าเมื่อชนเผ่าอารยันได้อพยพมาจากดินแดนดั้งเดิมของตนก็แบ่งเป็น 2 สาย สายที่ไปทางทิศตะวันตกได้เป็นบรรพบุรุษของชนชาติต่างๆ ในยุโรป ส่วนสายที่อพยพมาทางทิศตะวันออกได้เป็นบรรพบุรุษของชนชาติอิหร่านและชนชาติอินเดียดังที่กล่าวแล้ว

หากจะกล่าวถึงอายุของภาษาสันสกฤตแล้วก็มีผู้กำหนดไว้แตกต่างกันไป แต่ส่วนใหญ่จะกำหนดเอาตามอายุของคัมภีร์ฤคเวท ซึ่งเป็นหลักฐานทางภาษาที่เก่าแก่ที่สุดของชาวอารยันอินเดีย หลักฐานทางภาษาที่เก่ากว่านั้นก็ไม่ปรากฏแม้แต่คัมภีร์เวสตะ ซึ่งเป็นหลักฐานทางภาษาของชาวอารยันอิหร่าน ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งในยุคสมัยเดียวกัน หรือใกล้เคียงกันก็ได้แต่งด้วยภาษาสันสกฤต แต่แต่งด้วยภาษาอิหร่านโบราณ แสดงให้เห็นว่าชนเผ่าอารยันอิหร่านและชนเผ่าอารยันอินเดียนั้น เมื่อแยกย้ายจากกันแล้วต่างก็ได้พัฒนาภาษาขึ้นเป็นของตนเอง

อย่างไรก็ตาม ภาษาสันสกฤตที่ใช้แต่งคัมภีร์ฤคเวทก็ไม่เหมือนกันกับภาษาสันสกฤตสมัยหลัง ภาษาสันสกฤตจึงแบ่งเป็น 2 ยุคใหญ่ๆ คือ

1. ภาษาสันสกฤตสมัยพระเวท (Vedic Sanskrit) เป็นภาษาสันสกฤตรุ่นเก่า มีระบบไวยากรณ์โดยเฉพาะ

2. ภาษาสันสกฤตมาตรฐาน (Classical Sanskrit) เป็นภาษาสันสกฤตรุ่นหลังที่ได้รับการพัฒนาจากภาษาสันสกฤตสมัยพระเวท ให้มีระบบไวยากรณ์ที่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องกฎเกณฑ์ของสนธิจะมีความชัดเจนและแน่นอนมาก

โดยอาศัยยุคสมัยของการแต่งคัมภีร์ฤคเวทเป็นเกณฑ์ เราจึงกำหนดอายุของภาษาสันสกฤตได้ว่ามีกำเนิดในช่วงเวลาประมาณ 2500 ปี ก่อนคริสต์ศักราช (Bhattacharya, 1972 : 802)

ต่อมาถึงประมาณ 500 ปี ก่อนคริสต์ศักราช นักปราชญ์ชื่อ ยาสกะ (Yaska) ได้แต่งตำราเล่มหนึ่งขึ้นชื่อ นิรุกตะ (Nirukta) ซึ่งเป็นตำราอธิบายความหมายและที่มาของคำต่างๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท ถือเป็นตำราภาษาสันสกฤตเล่มแรกๆ

ครั้นมาถึงประมาณ 400 ปีก่อนคริสต์ศักราช นักไวยากรณ์ผู้ยิ่งใหญ่นามว่า ปาณินิ ได้แต่งตำราไวยากรณ์สันสกฤตชื่ออัษฎาษายี (aṣṭādhyāyī) ขึ้น ตำราเล่มนี้ได้สร้างความเป็นระบบระเบียบขึ้นในภาษาสันสกฤต เป็นการพัฒนาภาษาสันสกฤตให้เข้าสู่ยุคภาษามาตรฐาน (Classical Sanskrit)

ถึงประมาณ 200 ปีก่อนคริสต์ศักราช นักไวยากรณ์ชื่อ ปตัญชลี (patañjali) ได้แต่งตำราชื่อ มหาภาสยะ (Mahābhāṣya) ขึ้น ตำราเล่มนี้มีเนื้อหาเป็นการอธิบายขยายความในตำราอัษฎาษายี ของปาณินิอีกต่อหนึ่ง

เพราะตำราทั้ง 2 เล่ม คือ อัษฎาษายี และมหาภาสยะ นี้เอง ภาษาสันสกฤต จึงได้ชื่อว่าเป็นภาษา ที่ได้รับการขัดเกลา และปรุงแต่งให้ประณีตอย่างสูง

นับแต่สมัยของปาณินิเป็นต้นมา ผู้แต่งหนังสือภาษาสันสกฤต จะต้องระวังรักษาระเบียบและกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ตามที่ปาณินิได้กำหนดเอาไว้อย่างเคร่งครัด หากแต่งผิดไปจากกฎเกณฑ์ของปาณินิ ก็จะได้รับคำติว่าไม่มีความรู้ภาษาสันสกฤต ถือว่า แต่งหนังสือไม่ถูกต้อง

แม้ว่ากฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ที่ปาณินิกำหนดขึ้นจะทำให้ภาษาสันสกฤตมีความงดงามและประณีตมาก แต่ในขณะเดียวกัน กฎเกณฑ์เหล่านี้ก็เป็นเหตุให้ภาษาสันสกฤตไม่ได้พัฒนาไปอย่างเป็นอิสระ เพราะความเคร่งครัดเรื่องระเบียบไวยากรณ์และกฎสนธิมากเกินไป เป็นเหตุให้ความนิยมในการใช้ภาษาสันสกฤตสำหรับสื่อสาร หรือใช้ในการแต่งหนังสือค่อยๆ ลดลงไปตามลำดับ นอกจากนี้ กฎเกณฑ์บางอย่างที่ปาณินิได้กำหนดเอาไว้ก็ดูกละเลเยออย่างเจี๊ยบๆ ตัวอย่างเช่น เรื่องกาล (tense) ภาษาสันสกฤตมีคำกริยาที่แสดงอดีตกาลอยู่หลายรูป ได้แก่ perfect, imperfect และ aorist แต่เดิมกาลเหล่านี้มีวิธีใช้เฉพาะไม่เหมือนกัน แต่ต่อมานักแต่งหนังสือก็ใช้รูปกาลเหล่านี้โดยไม่มีข้อกำหนดแตกต่าง โดยมุ่งเพียงแสดงอดีตกาลเท่านั้น เช่น รูปกริยาต่อไปนี้คือ

avadat (imperfect)

avocat (aorist)

uvaca (perfect)

uvada (perfect)

abravīt (imperfect)

āha (perfect)

แม้จะมีรูปที่แตกต่างกันแต่ในสมัยหลังความหมายของคำเหล่านี้ก็เท่ากับประโยคภาษาอังกฤษว่า He/She said. เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม กฎเกณฑ์ส่วนใหญ่ก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงเช่น กฎเกณฑ์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประธานกับกริยาในประโยค (Conjugation) เป็นต้น ดังตัวอย่างคำกริยาต่อไปนี้

Singular:	bhavāmi	=	I am.
	bhavasi	=	you are.
	bhavati	=	He/She is.
Dual :	bhavāvas	=	We two are.
	bhavathas	=	You two are.
	bhavatas	=	They two are.
Plural :	bhavāmas	=	We are.
	bhavatha	=	You are.
	bhavanti	=	They are.

นอกจากนี้ยังมีกฎเกณฑ์ประการอื่นๆ อีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎเกณฑ์เกี่ยวกับสนธิ (Euphonic Compound) จะมีความละเอียดและลึกซึ้งมาก เพื่อหลีกเลี่ยงกฎเกณฑ์ของสนธิ นักเขียนหนังสือใช้วิธีหนึ่งคือการใช้คำสมาสที่มีความยาวมากๆ มีส่วนประกอบ (member) ของสมาสจำนวนหลายศัพท์ คำสมาสบางคำมีส่วนประกอบเกิน 20 ศัพท์ ดังเช่น คำสมาสที่กล่าวสรรเสริญกษัตริย์โบราณของอินเดีย คือ พระเจ้าสมุทรรูปว่า

ātmanivedanakanyopayanadānagarudmadāṅkasvaviṣayabhuktisāsanay-
acanādyupāyasevakṛtabāhuvīryaprasaradharanibandhasya

ซึ่งแยกให้เห็นส่วนประกอบได้ดังนี้

ātma - nivedana - kanyā - upayana - dāna - garudmad - āṅka - sva - viṣaya
- bhukti - sāsanā - yacana - ādi - upāya - seva - kṛta - bāhu - vīrya - prasara -
dharanī - bandhasya

และมีความหมายเป็นภาษาไทยว่า

“เป็นกษัตริย์ผู้ผูกมัดโลกทั้งมวลด้วยความกล้าหาญแห่งพระพาหาของพระองค์และโดยการ (การรับ) กริยานบอบ (จากกษัตริย์อื่นๆ) เช่น การแสดงความเคารพเป็นการส่วนตัว การถวายสวามิภักดิ์เป็นเครื่องบรรณาการ และการเอาใจใส่ต่อกฎหมายของพระองค์ เป็นต้น โดยประทับตราเป็นรูปครุฑแทนกฎหมายเพื่อเป็นการรับรองให้กษัตริย์เหล่านั้นได้ปกครองแคว้นของตน” (Basham, 1987 : 392)

คำสมาสที่มีความยาวมากเช่นนี้มักจะพบได้ในวรรณคดีร้อยแก้วสันสกฤตเรื่องต่างๆ อยู่เสมอ การที่ภาษาสันสกฤตมีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวทำให้ภาษานี้มีใช้ในวงจำกัด กลายเป็นภาษาของผู้ทรงความรู้ เช่น พวกพราหมณ์เท่านั้น แม้ราชสำนักของกษัตริย์อินเดียในสมัยโบราณ เช่น กษัตริย์ราชวงศ์เมารยะ หรือราชวงศ์คุปตะ เป็นต้น ก็ไม่ใช้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาราชการ คงใช้ภาษาปรากฤตเท่านั้น ตามหลักฐานที่ปรากฏมีเพียงราชวงศ์ “ศกะ” แห่งนครอุชชยีนีเท่านั้นที่ใช้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาราชการ และจารึกภาษาสันสกฤตของราชสำนักที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้ก็คือ

จารึกของพระเจ้ารุทราทามัน (Rudrādaman, 150 A.D.) ประชาชนทั่วไปไม่นิยมใช้ภาษาสันสกฤต เป็นเหตุให้ภาษานี้ถูกจำกัดอยู่ในวงแคบจนกลายเป็นภาษาตายไปในที่สุดดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

เพราะเหตุที่ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ชาวอารยันอินเดียใช้จารึกคัมภีร์ของศาสนา และใช้แต่งวรรณคดีเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ปรัชญา และวัฒนธรรมของฮินดู เช่น สังหิตา พราหมณะ อารัณยกะ อุปนิษัต สุตระ ตลอดจน ปุราณะ และอิติहाส เป็นต้น ชาวฮินดูโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนในวรรณะพราหมณ์จึงถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องเรียนภาษาสันสกฤต ถึงแม้ว่าภาษานี้จะเป็นภาษาที่ตายแล้ว เพราะปัจจุบันนี้ไม่มีผู้ใช้พูดหรือใช้สำหรับสื่อสารแล้ว และแม้ว่าภาษานี้จะซับซ้อนหรือยุ่งยากเพียงใดก็ตาม การศึกษาเล่าเรียนภาษาสันสกฤตจึงต้องดำเนินต่อไปคู่กับการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมอินเดียและศาสนาฮินดู เพราะว่าภาษาสันสกฤตมีส่วนและมีบทบาทที่สำคัญในการสร้างเอกภาพให้แก่ชาวฮินดูด้วย

วัฒนธรรมพราหมณ์ หรือวัฒนธรรมฮินดูแผ่ไปถึงที่ใด ภาษาสันสกฤตก็จะเดินทางไปถึงที่นั่นด้วย ดังเช่นที่คนไทยรับเอาวัฒนธรรมของพราหมณ์ไว้ เราก็ได้รับเอาภาษาสันสกฤตเข้าไปในภาษาไทย จนในที่สุดภาษาสันสกฤตก็ได้มามีบทบาทที่สำคัญต่อภาษาไทยในด้านต่างๆ อย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

ब्रह्मण्युक्तरु

- Basham, A. L. 1987. **The Wonder that was India.** Calcutta : Rupa & Co.
- Bhattacharya, S. 1972. **A Dictionary of Indian History.** Calcutta : Calcutta University Press.
- Jha, D. N. 1983. **Ancient India.** New Delhi : People's Publishing House.
- Macdonell, A. A. and Keith, A. B. 1982. **Vedic Index of Names and Subjects.** 2 vols. Delhi : Motilal Banarsidass.
- Majumdar, R. C. 1982. **Ancient India.** 8th ed. Delhi : Motilal Banarsidass.
- Whitney, William Dwight. 1924. **Sanskrit Grammar.** 5th ed. Delhi : Motilal Banarsidass.
- Woolner, Alfred C. 1928. **Introduction to Prakrit.** 2d ed. Delhi : Motilal Banarsidass.